

Ligeti György

Tudatosság és társadalmi integráció – esettanulmány

Megismerve a Nemzeti Ifjúsági Stratégia szövegét, kutatóként több olyan állítást, feltételezést találtam, melyek harmonizálnak saját kutatási eredményeinkkel, továbbá számos olyan feltételezéssel él, melyekkel kollegáimmal (Kurt Lewin Alapítvány) kutatómunkánk során magunk is élünk. Magánemberként, magyar állampolgárként, apaként pedig ismét sok olyan elemre leltem rá, melyekkel csak egyetérteni tudok, illetve – és ezek talán még inkább az írásra ösztönöznek – amelyek érzésem szerint további társadalmi vitára szorulnak.

A Stratégia *Tudatosság és társadalmi integráció* című fejezete mondhatnám kiált azért, hogy arra egy konkrét, 2009-ben megvalósult program bemutatásával reflektáljak. Az alábbi írás nem tudományos mű. Igyekeztem kerülni minden hivatkozást, fogalmi definíciót, a kutatási hipotézisek részletes, korrekt bemutatását, az eredmények taglalását. Cserébe ugyanakkor – megkockáztatva néhányak rosszallását – megpróbálom szórakoztatni az olvasót, olykor provokálni. A fejezetek címadása során igyekeztem a Stratégia általam lényegesnek tartott szövegrészeit megjeleníteni. Ezek idézőjelbe kerültek.

1perspektíva – „közösségi kompetenciák fejlesztése”

Az előző évben megjelent egy állami pályázati forrás,¹ mely a civil szektort próbálta arra buzdítani, hogy az egyenlő bánásmódra vonatkozó (közhasználatú nevén antidiszkriminációs vagy esélyegyenlőségi) törvényt élettel töltsék meg. Noha a magyar és a többi európai ország jogrendszerei elvárják az állampolgárokkal való egyenlő

elbánást, a hétköznapokban pedig szívesen feltételezzük azt, hogy minden embernek egyenlő az esélye a társadalmi részvételre, a valóság azért más. Sérültnek, fiatalnak, nőnek, színes bőrűnek, idősnek, gyerekeknek lenni Európában jószerivel egyet jelent a kiszolgáltatottsággal. Törvény ide vagy oda, se szeri, se száma azoknak a jogsértéseknek, melyek háttérében a károsult ember valamiféle csoport-hovatartozása áll (például cigány vagy világtalan, avagy egyszerűen csak gyerek, így kiszolgáltatott). Ezek az esetek részben feltárhatatlanok, részben bizonyíthatatlanok, részben pedig – és ez a legfontosabb – hatásuk jócskán túlmutat magán a konkrét történésen. Ha egy öt éves gyerek azért nem juthat hozzá az őt megillető oktatási-nevelési lehetőségekhez (közszolgáltatásokhoz), mert történetesen cigány, akkor – közhelyszámba megy – egész életpályájára kiható hendikephez juthat: énképe, majdani pályaválasztása, egészségmagatartása és még hosszan sorolhatjuk válik eleve elrendeltetetté.

A Magyar Állam tehát pályázatot hirdetett „Civil szervezetek és az anti-diszkriminációs törvény végrehajtása” címmel. A program² fő céljai azon emberek és társadalmi csoportok befogadásának erősítése, akiket a gazdasági, társadalmi vagy politikai kirekesztés fenyeget. A pályázaton indul és nyer a békéscsabai Speciális Nevelésért Alapítvány és a Kurt Lewin Alapítvány által alakított konzorcium. A Szociális Minisztérium finanszírozásával, illetve a Demnet Alapítvány közreműködésével létrejött program lényege, hogy Békéscsaba város intézményei és polgárai egy *etikai kódexet hoznak létre*, mely az ifjúság neveléséről szól. A program címe *1perspektíva*.³

Az *1perspektíva* program kiindulása, hogy a gyerekekkel és az ifjúsággal kapcsolatba hozható intézmények (önkormányzat, az oktatás, az egészségügy, a rendvédelem, a munkaerőpiac szervezetei) napi működésmódja jelentős mértékben oka annak, hogy egy társadalmi csoport – például a romák – tagjai akadályoztatva vannak jogaik gyakorlásában. Kiindulás, hogy a fennálló, folyamatosan változó és bonyolódó jogszabályok betartása szinte lehetetlen, s a napi munka, az adminisztráció növekvő mennyisége, az intézményekben dolgozók, illetve az egyes intézmények közötti érdemi kommunikáció gátjai.

Kiindulás, hogy nem büntetni, fenyegetni kell az embereket, hanem bevonni őket a döntéshozásba, lehetővé tenni számukra napi munkavégzésük kereteinek kitalálását, annak kimondását, hogy mi okoz gondot számukra. És persze annak kimondását, hogy mi az, amit értékesnek, megőrzendőnek tartanak saját munkájukban vagy a város életében, hagyományában. Magyarán – az országban talán először – a békéscsabaiak nem bűnbakkereséshez láttak hozzá, hanem összeültek közösen kitalálni, mit tehetnek az etnikai diszkrimináció megszüntetése, valamint a munkanélküliség és a tömegesség váló segélyezetttség *megelőzése* érdekében.

„A kirekesztett létből eredő hátrányok csökkenjenek”

A rendszerváltás nyomán Magyarországon pilanatok alatt új, a demokratikus normáknak megfelelő jogrendszer jött létre. Ezt a változást azonban nem követték automatikusan azok a társadalmi és kulturális változások, melyek összessége nyomán megteremtődött volna a lehetőség egy nyílt társadalom kialakulására. Ameddig például a szabad vallásgyakorlás, a tulajdonhoz vagy az utazáshoz való szabadság joga az írott és a hétköznapi normarend részévé vált, addig a diszkriminációmentesség nem. 2009-ben változatlanul újszerű, sőt sokak számára zavarkeltő az a gondolat, hogy az alkot-

mány, illetve az ország törvényei és rendeletei mindenkire vonatkoznak. Ilyen módon tehát tilos például mindennemű hátrányos megkülönböztetés, még a cigány gyerekek megkülönböztetése is!

Közhelyszámba megy, hogy cigánynak születni Magyarországon eleve hátrányt jelent. Hátrány a lakóhely megválasztásában, az iskoláztatásban, a munkaerőpiacon vagy az egészségügyben. Azonban az már kevésbé közhely, hogy ennek mi az oka. Az *1perspektíva* program alapvetése, hogy a romák hátrányos megkülönböztetéséért nem egy-egy konkrét embert (iskolaigazgató, jegyző stb.) tesznek felelőssé a békéscsabaiak. Ezzel szemben minden érintett felelősségévé emelik az okok feltárását és kimondását. Amennyiben a helyi vállalkozóknak érdekük fűződik ahhoz, hogy az üzleti környezetükként szolgáló helyi társadalom gazdag legyen, amennyiben érdekük, hogy adójukat a döntéshozók ne segélyre, hanem a gazdaság dinamizálására fordítsák, amennyiben érdekük, hogy képzett és kompetens munkaerő álljon rendelkezésükre, nos abban az esetben ők is *érintettek*.

A program nem érinti a jogszabályokat, kötelező ereje nem a kilátásba helyezett jogi szankcióban, hanem az önkéntes és aktív részvételben rejlik: a résztvevők etikai kódexet hoztak létre, mely megalkotása során és aláírásával elfogadták annak tartalmát, egyben közösségük (Békéscsaba városa) tagjaiként kötelezettséget vállaltak annak betartására.

„Nagyobb forrásra van szükség, mind időben, mind anyagiakban”: a szervezetek világa

Állítjuk tehát, hogy az intézményi kultúra, a szervezeti problémák ott állnak a hátrányos megkülönböztetés jelensége mögött. Az *1perspektíva* program ezt a szempontrendszert hívta be az érintettek figyelmének homlokterébe: hol szorít a cipő a napi munka során? Hogyan látják saját szervezetük napi működését? Olyan hét-

köznapi mozzanatokot kell elképzelnünk, mint például a vezetők kiválasztása, a munkavállalók motiválása, a szervezeti keretek kialakítása, a felelősség vállalása, a munkatársak közötti visszajelzések módja, az intézmények közötti partnerség vagy ellenségeskedés. A diszkrimináció első sorban nem az egyes emberek hozzáállásának, jó vagy rosszindulatának eredménye, hanem a rendszer egésze működésének, tehát az intézmények belső világának, valamint az intézmények közötti kapcsolódásoknak következménye.

Az *1perspektíva* program ezt a szempontrendszert hívta be az érintettek figyelmének homlokterébe: mi az, amit jól csinálnak, mit kellene másképp csinálni, mi az amit, kellene, de nem tesznek meg? A program pusztán arra vállalkozott, hogy összekössön két, látszólag egymástól távol lévő jelenséget: a szervezetek működésének világát és a szegregáció folyamatát. A többi a résztvevők szellemi erőfeszítéseinek gyümölcse. Az *1perspektíva* program nyomán egy jelzőrendszert is kialakítottak a szereplők. Ez a jelzőrendszer az érintettek közötti informális, személyközi kommunikációra épít: a felmerülő problémák ideje korán való megbeszélésének csatornáit igyekszik kiépíteni. Egyszerűen arról van szó, hogy a közös munka hónapjai során kialakuló személyes kapcsolatok hatékonyan konvertálhatók például a veszélyeztetett fiatalok társadalmi reintegrációja érdekében: „tényleg az a baj, hogy a gyámügyes vagy az iskolaigazgató már csak a legutolsó pillanatban emeli fel a telefont, amikor erre már a törvény kötelezi. meg aztán azt se tudja, hogy kit keresen nálunk” – mondja egy interjú során a helyi rendőrség szakembere.

Végül: nem véletlen, hogy az Európai Unió a civileket hívja partnerül az egyenlő bánásmód gyakorlatának meghonosítása segítségére, hiszen a törvények önmagában nem elegendők a hátrányos megkülönböztetés megszüntetéséhez – hiába rögzíti annak követelményét az alkotmány és egy sor más rendelkezés. Az állam, az önkormányzatok vagy a piac nem csak azért nem képesek a társadalmi kirekesztés meg-

szüntetésére, mert azt nem látják érdeküknek, hanem mert saját szervezeti tehetetlenségükből adódóan éppen annak a közösségi innovációnak vannak a hiányában, mely ahhoz szükséges, hogy a helyi mikrokapcsolatok feleledjenek, s a szereplők érdeküknek tekintsék azt, hogy minél kevesebb embernek kelljen a pálya szélére szorulnia.

„Nagyobb forrásra van szükség, mind időben, mind anyagiakban” – idézem a Stratégia egyik tételét (19. oldal). Súlyos tévedésnek tartom ugyanis azt az egyébként nagyon sokak által vállalt nézetet, miszerint, ha nem megy a szekér, akkor újabb és még újabb erőforrásokat (pénzt, időt, embert, székházat, társadalmi kapcsolatot) kell bevonni. A tapasztalat ezzel a feltételezéssel szemben azonban az, hogy korlátlan mennyiségű pénzt belenyomhatunk egy rendszerbe, az mindet el tudja nyelni anélkül, hogy a változásnak akár mikroszkopikus méretű nyomai felfedezhetőek lennének működésében. Azon csak a strukturális változtatás segít. Vegyünk egy példát: alkalmatlanok például a vezetők. Avagy: nincsenek érdekeltté téve a benne dolgozók, hogy egymással eszmét cseréljenek. A készpénz források megduplázásától ugyan nem lesznek alkalmasabbak a vezetők, nem lesznek motiváltabban a szociális munkások, pedagógusok, rendőrök. Kevés az idő? Valószínűleg hiányzik a szervezeti kultúrából a megbeszélések, események pontos kezdésének és határidőre való befejezésének szokása. Még sorolhatnám, de az olvasó pontosan érti, miről van szó.

„Egészségbefektetési hajlandóság” – társadalmi befektetés

Végre! Egy nem közvetlenül üzleti céllal íródott dokumentumban is megjelenik a „befektetés” szó! A Stratégiának többek között ez a megközelítése is inspirált arra, hogy igyekezzek egy már létező, jól működő gyakorlatot megismertetni az olvasókkal. Ahogyan az egészség nem csak valamiféle idea, nem csak egy kellemes állapot,

hanem befektetés is, úgy az oktatás is társadalmi befektetés. Az *1perspektíva* program résztvevői így tekintenek a kirekesztés megszüntetésére is. Olyan *befektetésről* van szó, mely egy generáció múlva térül meg, ráadásul – hasonlóan például a reklámhoz vagy a szponzorációhoz – majdnem lehetetlen pontosan megmérni a megtérülés mértékét.

Az biztos, hogy az intézményeket üzemeltető középosztály felelőssége, egyben érdeke, hogy a hátránnyal induló gyerekekből egy emberöltő múlva képzett munkavállalók, adófizető polgárok, a közügyeket alakítani képes partnerek váljanak, nem pedig segélyre szoruló, a megélhetési bűnözésbe kényszerített megtört emberek.

Kérdés, hogy egy kisváros polgárai képesek-e hosszú távú befektetésekre? Látják-e, hogy saját (és gyerekeik boldogulása) korántsem független a társadalmi közegtől? Felismerik-e, hogy a közösség számára visszaadott érték számukra is kamatozik? Úgy tűnik, Békéscsabán igen.

A társadalmi befektetés (social investment) üzleti alapú szociális tevékenység. Lényegét tekintve semmiben nem különbözik más befektetésektől: az erőforrásokat (pénzt, hírnevet, munkaidőt, tudást) biztosító fél önös érdekeit tartja szem előtt, amikor a rendelkezésére álló javakat átadja, kölcsönzi. Azzal a várakozással mond le rövidebb, de inkább hosszabb időre pénzéről vagy veti latba ismertségét, jó hírét, hogy az általa támogatott társadalmi közeg a későbbiekben majd számára *sokkal többet ad vissza*, így javai a későbbiekben sokkal többet fognak érni, mint a jelenben.

Az egyik legkézenfekvőbb társadalmi befektetés az oktatás. Bár ritkán gondolunk bele, de a közpénzekből finanszírozott közoktatás az egész társadalom befektetése, mely investíciót az állam menedzseli azzal a céllal, hogy a következő generáció megtanuljon írni-olvasni, így képes legyen munkát vállalni, adófizető polgárrá válni. A tehetősek a történelem során mindvégig taníttatták gyermekeiket, így amikor a közoktatásról beszélünk, nyilvánvalóan nem ez a társadalmi osztály áll a fókuszban, hanem a tömeg. Az a tömeg, mely nem feltétlenül képes megfi-

nanszírozni gyermekeinek oktatását, vagy nem az iskolában megszerezhető tudásban és magatartásmódok gyakorlásában látja a felfelé vezető utat. A legnagyobb, legismertebb iparvállalatok például évtizedek óta támogatnak szakképzést vagy egyetemi tanszékeket, kutatásokat. Mindez közvetlenül nem hoz számukra profitot, sőt rövidtávon csak pénzt visz el. És bár nem garantált, hogy az ott végzett szakemberek éppen náluk helyezkednek el, megéri nekik, hiszen jól képzett munkások, mérnökök hiányában sem az ő cégük, sem konkurencia nem tud profitot termelni, végeredményben – és ez a lényeg – az egész szektornak lesz rossz.

Társadalmi befektetés az egészségügyi szolgáltatás is. Bár a világ számos országában zajlik vita arról, hogy kell-e azok számára is elérhetővé tenni az egészségügyi szolgáltatásokat, akik nem fizetnek érte (sem közvetlenül, sem pedig a fizetésükből levont járulék formájában), azt kevesen vitatják, hogy minden emberi lénynek joga van az emberi méltósághoz, így a testi épiségének és az egészségének megőrzéséhez alapvető orvosi beavatkozásokhoz, megelőző kezelésekhöz. Talán a középosztály-béli polgár sem érezné már magát igazán polgárnak abban a tudatban, hogy az utcán embermilliók éheznek vagy hálnak bele olyan kórokba, melyeket egy évszázada játszi könnyedséggel kezel az orvostudomány. (Bár a biztonsági örökkel körülbástyázott lakóparkok korában erről nem lehetünk teljesen meggyőződve.) Ezen túlmenően azonban a vagyonosoknak is jól felfogott érdeke, hogy minél magasabb szintű, minél többekre kiterjedő egészségügyi ellátórendszer működjön országukban – feltéve ha nem akarnak áldozatul esni mindenféle járványoknak.

A szociális segítőlátozat régi felfogását talán felváltja az arról mint társadalmi befektetésről való gondolkodás. A jóléti állam leépülése azt jelenti, hogy Nyugaton a nyolcvanas évektől kezdve az adókból üzemelő állam fokozatosan háttérbe vonul, s mind kevesebbet költ a szegénység megelőzésére, a családok segítésére, a kevésbé szerencsések munkaerőpiacra való bevagy visszasegítésére. Kelet-Európában pedig a

rendszerátalakítás után egyik pillanatról a másikra megszűnik az a védőháló, melyet – ha nem is túl magas színvonalon, de – minden polgára vagy alattvalója (kinek hogyan tetszik) számára biztosított a szocialista állam. Nincs többé vagy csak minimális a közpénzekből működő védőháló. A szociális szakma mindenütt egyelőre csak keresi saját szerepét, egyben anyagi forrásait. A szegények, a partvonalon kívülre szorult emberek, bevándorlók, sérültek munkaerőpiaci beilleszkedését, ne adj isten, vállalkozói készségeit segíteni hivatott pedagógusok, szociális szakemberek, civil szervezetek sok esetben maguk sincsenek azoknak a készségeknek és ismereteknek, leginkább pedig szemléletnek a birtokában, mely pedig nélkülözhetetlen a rászoruló halak helyett hálóval való ellátására.

Ha már így állunk, jobb, ha rövidre zárul a kör, s az államot, illetve a nehezen finanszírozható, és átlátható szociális ellátórendszert felváltja a társadalmi befektetés logikája. Kulcsszereplők a vállalatok, melyek tehát nem (pusztán) hírnevük javítása érdekében osztanak adományt egy-egy rászoruló csoport számára, hanem az őket körülvevő társadalmi környezetre úgy tekintenek, mintha ők maguk (kivételes értelemmel megáldott) halak lennének, s az őket körülvevő víz az a közeg, mely létalapjuk. Ha felforr, megfőnek, ha elszennyeződik, megfulladnak.

Itt az idő, hogy újraértelmezzük a CSR (vállalati társadalmi felelősségvállalás) fogalmát! Túl kellene végre lépnünk azokon a vitákon, hogy a szponzoráció vajon CSR-nek minősül-e (szerintem egyébként igen, abban az esetben, ha átgondolt vállalatirányításon, felelős döntések sorozatán alapul) vagy azon a kérdésen, hogy egy energiaszolgáltató vállalat eltapcsolhat-e tizenkét milliárd forintot karácsonyi szaloncukrok osztogatására. A vállalatok célja az üzleti siker elérése, mi is lehetne más? Nagy baj lenne, ha a pincér nem csak az étel felszolgálásával, de házassági tanácsadással is foglalkozni akarna, jól lehet számos házaspár ül be az étteremben, sőt ő maga is túl van már néhány váláson. A befektetők célja pedig a minél magasabb hozam elérése, lehetőség szerint minél kisebb kockázat

mellett. És ez utóbbi körélmény ad okot bizakodásra: a hosszú távra szóló befektetés, a társadalomba történő investíció éppen a kockázatokat csökkenti a fentebb más ismerttetett okok miatt.

Nem mutatkozik arra esély, hogy éppen a 21. század elején változzék meg az emberi természet. Nincs is szükség arra, hogy bárki megkísérelje az embereket – így például a vállalati döntéshozókat, kis- és nagybefektetőket – lenevelni arról, hogy saját érdekeikkel és értékrendjükkel ellentétesen cselekedjenek, vagy a rációra hivatkozva lépéseik, tetteik, befektetéseik megtérülését keressék. Ehelyett arra van szükség, hogy a befektetés fogalmát kibővítve ne csak a bankbetételre, részvényvásárlásra vagy kötvények jegyzésére gondoljunk, hanem arra a közegre is, melyben az üzlet működik. Ha jól megy a társadalom szekere, nagyobb valószínűséggel boldogul a vállalatunk is, befektetéseink hozama pedig egy értékes, időtálló valutában kerül kifejezésre. Ezzel szemben egy nyomorban, bizonytalanságban, a bizalmi elemek minimumát is nélkülöző vadonban a mi bizniszünk sem lesz profitábilisabb az ószeresénél.

„Pozitív énkép”

A Stratégia így fogalmaz: „a kompetencia-fejlesztés az érintettek negatív társadalmi hatásokkal szembeni »önvédelmi képességének« növelését kell, hogy szolgálja. Ehhez elengedhetetlen a generáció tagjai pozitív énképének kialakításában segítő szolgáltatások, intézmények fejlesztése, elérhetővé tétele” és a többi. Szép, erre azonban akkor van lehetőség, ha az intézményeket üzemeltető, vezető érettebb generáció is rendelkezik pozitív énképpel. A kiégés határán lévő, állandó időzavarban tipródó, megélhetési gondokkal küzdő, piti pártpolitikai csatározásokban részt vevő, vagy azoknak éppen áldozatul eső középkorúak vajmi nehézkesen tudnak pozitív énképet sugározni.

Ezzel szemben az történt Békéscsabán, hogy a programban résztvevők fogták magukat és ösz-

szesztedték azokat az elemeket, melyeket fejlesztendőnek tartanak a város életében, valamint azokat, melyekre mint értékesre tekintenek. Nézzük meg ezt egy picit közelebbről: ennek a szemléletnek a központi eleme, hogy a »jó« ellentéte nem a »rossz«, hanem a fejlesztendő. A város intézményeinek vezetői, dolgozói nem kényelmesedtek bele abba, hogy ők valamiben »rosszak«, így hát aztán már nincs is mit tenni. Ehelyett *fejlesztendő* elemekről beszéltek. Amellett, hogy megfogalmazták saját közösségük pozitívumait, kimondták, hogy mi az, amin változtatni kell. De nem csúsztak bele abba a negatív spirálba, hogy ők már csak ilyenek, ebben meg ebben „rosszak”, így hát, bocsánatot kérünk, de becsukjuk a kapukat.

Akárhogyan is: az *1perspektíva* program résztvevői egy új perspektívát kerestek, egy olyan nézőpontot, ahonnan rátekinthetnek saját életvilágukra megnyílhat számukra annak esélye, hogy észrevehessék azt is, ami jó. Megnyílik annak esélye, hogy rádöbbenjenek, min kell változtatni, mi az, ami a saját felelősségük, amit már nem lehet továbbtologatni. A problémák megszokottnak mondott megoldásmódjain túl léptek: azaz nem kerestek bűnbakot a romákat

az iskola kapuin kívül látni akaró igazgató vagy a rasszistának tartott rendőr személyében. És képesek voltak meghaladni azt a szemléletmódot is, miszerint a cigány családok kizárólag saját hibájukból, lustaságukból következően nem ontják maguk közül a sikeres vállalkozókat, egyetemi tanárokat. Ehelyett azon dolgoztak, hogy újabb és még újabb perspektívát keressenek az egész országban általánosnak mondható probléma megértéséhez és a válaszadáshoz. (1. táblázat)

„Jó gyakorlat”: a legkárokozóbb

Azt állítom, hogy nincsen károsabb a „jó gyakorlatok” módszernél. A legfontosabb emberi tevékenységtől, a gondolkodástól fosztja meg azt, aki igyekszik átvenni mások jó gyakorlatait. Az Európai Unióban se szeri se száma a *good practice*-ek gyűjteményének. Tarol a szemlélet, miszerint, amit már egyszer mások kitaláltak, azt nekünk ne kelljen újra feltalálnunk, hanem ha „jó gyakorlat”, akkor vegyük azt át. Egyrészt az adaptáció megáiban rejti annak veszélyét, hogy figyelmen kívül hagyunk egy olyan körül-

1. táblázat.

Ebben erős Békéscsaba	Fejlesztendő
1. nincsenek a fogyatékoság irányába szegregálva a roma gyerekek	1. helyben nem találunk választ a válságra
2. előre járunk, azaz megelőzzük a korunkat	2. ez néha nehezíti a pályázatokban való részvételt
3. jól szervezett pedagógiai szakszolgálati rendszer működik	3. csökkenő normatív támogatás az oktatásban
4. van helyi felsőoktatás	4. információ hiánya a lehetőségekről
5. némely területen erősebb az együttműködés Araddal és Temesvárral, mint Gyulával (mellyel egyébként megosztva vannak a megyei központi funkciók) például munkaerő-áramlás	5. alacsony érdekérvényesítő képesség (például közlekedés terén)
6. érték a másság	6. lehetne erősebb a települések közötti együttműködés
7. az intézményrendszert támogatja a fenntartó	

ményt, mely lehetővé tette ugyan azt, hogy a „jó gyakorlat” az eredeti közegben működjön, de nálunk nem. A lényeg azonban nem ez, hanem az, hogy rövid távon bár energiát spórol az adott intézmény vagy közösség egy jó vagy jónak tűnő gyakorlat bevezetésekor, hosszú távon azonban – mivel a szülés nehézsége maradt ki a folyamatból – esetleg nem válik a sajátjukká az adott módszer.

Számos, az előzőekben már bemutatott pozitív hozadéka van annak, ha az érintettek mindent az elejéről kezdenek, veszik a fáradságot, hogy mintegy kívülről tekintsenek rá saját életvilágukra, megkérdőjelezzék a szent tehenet és közösen igyekezzenek közelebb jutni a megoldáshoz. Éppen ezen utolsó elem az, amitől megfoszt a „jó gyakorlat”: a problémákra adott válaszok közös kiérlelése hoz létre olyan közösségi szálakat, olyan informális csatornákat, melyek hatása messze túlmutat az adott probléma kezelésén.

A békéscsabaiak nem ragaszkodtak mások jó gyakorlatához, bár sok esetben hoztak példákat, nagyon fontos példákat más magyar településekről vagy külföldi városokból.

Az *1perspektíva* program résztvevői megkínódtak azzal, hogy újra feltalálják a meleg vizet, s a legelejáról kezdve a gondolkodás folyamatát, a problémák gyökeréig jutottak el. Emellett óva intenek programjuk mechanikus átvételétől: büszkéek rá, ha megismerik országszerte az *Etikai kódexet*, valamint annak létrejöttének folyamatát, de – az interjúk és a megfigyelések alapján – vallják, hogy minden közösségnek ön-magának kell kiizzadnia a megoldást.

Az etikai kódex nem csak magyarul és angolul érhető el, de szövege elkészült a helyi kisebbségek nyelvén is: cigányul, németül, románul és szlovákul.

Ez nem gesztus, hiszen a helyi kisebbségek képviselői aktív résztvevői voltak a programnak. Ezen túlmenően azonban ragyogó reklámja a kezdeményezésnek, hiszen Európa német, román és szlovák nyelvterületei számára is lehet irányadó ez a „jó gyakorlat.

„Országos telekommunikációs fórumot kell teremteni” – gerilla-buli

Számos uniós, állami és civil kezdeményezés történt már a társadalom hozzáállásának formálására. Az *1perspektíva* program nem hisz abban, hogy önmagában véve lehetséges lenne szemléletformálás. Reklámfilmek, plakátok, matricák helyett hétköznapi példákra, az állampolgárok által a mindennapok során is érezhető rendszerre van szükség. Ismerjük az ország cigányellenességét – egyébként jó szándékkal – mérsékelni kívánó program reklámfilmjét, melyben a roma kislány a futóversenyben eleve hátrébról indul? Na és! Az ő hibájuk – morgogja a tévé előtt a polgár, majd vidáman figyeli tovább a képernyőt. A direkt tolerancia-kampányok éppen azok körében váltanak ki ellenhatást, akiknek szánják őket.

Elégtelenek a tolerancia-kampányok, ha melléjük például az intézmények nem tartják be a jogszabályokat, működésükkel az esélytelenekeket még inkább jogfosztottakká teszik. Hogyan is beszélhetünk csoportok közötti bizalomról, ha a hatóságok, hivatalok picit sem bíznak az őket létrehozó és finanszírozó polgárban? Hogyan veszi az állam a bátorságot a mozgáskorlátozottak (nem tudom, mi a politikailag korrekt megnevezés éppen ezen a héten) iránti érzékenység felébresztését célzó kampányfilm finanszírozására, amikor maga képtelen akadálymentesíteni intézményeit, s a saját magának szóló határidőt újra meg újra kijebbi tolja?

Mégis: kommunikációra szükség van. Egy program csak akkor érhet célt, ha látható, ha az érintetteknek módja van a részvételre és beleszólhatnak a keretek kialakításába. Ha elegendően nagy számú ember tud egy programról, akkor a kezdeményezés (talán) megkerülhetlenné válik. Ha országszerte tudnak Békéscsaba kezdeményezéséről, akkor talán nem olyan könnyedén söpörhető le a helyi közösség érvrendszere egy szélesebb társadalmi vitában. A megszokottá vált, sokakból – a készítőik szándéka ellenére is – ellentétes hatást kiváltó kincstári kampánnyal szemben az *1perspektíva*

program az úgynevezett gerilla-marketing eszközt választotta a kommunikáció csatornájaul. *Vírusfilm* készült, mely szándéka szerint azt üzeni, hogy egy élethelyzetet, egy problémát számtalan perspektívából lehet szemlélni, s ha törekszünk erre, megtalálhatjuk a megoldást.

Matricák készültek, melyek eljutottak ötezer nagyvárosi fiatalhoz, illetve megjelentek Békéscsaba közterületein, s erre a weblapra igyekeznek ráirányítani a figyelmet. A matricák egy éjszakai „gerilla-akcióban” kerültek kiragasztásra olyan felületekre is, melyeket korábban az általános szélsőjobboldalinak tartott csoportosulások antidemokratikus és tarthatatlan üzenetei rondítottak el. *Plakát* formájában készült el az Etikai kódex, mely azt kívánja lehetővé tenni, hogy minden érdeklődő hozzáférjen annak szövegéhez, s a város intézményei közül a lehető legtöbbben látható legyen. Az eredeti tervek szerint az Etikai kódex egyetlen példányban készült volna el, s az Önkormányzat vagy a Tudásház épületében került volna elhelyezésre egy vitrinben. A helyiek ezt a kezdeményezést sem hagyták érintetlenül, s abban a megoldásban találták meg a konszenzust, hogy legyen kevésbé díszes a dokumentum, de legyen elérhető mindenhol. „Többet ér, ha ott lóg az irodám falán, meg az alapítványokban, munkaügyi központban, mint egy bivalybőr-kötésű díszmű, amit aztán két év múlva bevágnak a raktár mélyére, mert már senki sem tudja, hogy az micsoda” – mondja az egyik iskolaigazgató.

Mi az üzenet? Egy eszközzel csak egyetlen üzenetet lehet eljuttatni a befogadóhoz. Ez minden kommunikációs iskola alaptétele. A vírusfilm készítése során a szerzők arra törekedtek, hogy kihasználják a történet és a forma csatornáit. A történet az első üzenet, miszerint amit ma megteszünk, annak a jövő generációjára is hatása van, azaz az oktatás társadalmi befektetés. A második üzenetet a forma hordozza,

amennyiben egy síkbeli animáció átalakul térbeli (perspektivikus), sőt később valódi térbeli (kivágott és megépített alakzatok) mozgásává. Az animátorok ezzel kívánták bemutatni azt a megközelítést, hogy egy probléma megoldásához *1perspektíva* nem elég. A forma. Ugyanarra a jelenségre több nézőpontból is rá lehet tekinteni. Így lehet és kell megoldást találni – legalábbis az *1perspektíva* program résztvevői szerint. A történet adja a másik fonalat: időben egy korábbi lépésnek ma vannak a hatásai, azaz a ma oktatása olyan társadalmi befektetés, mely egy generáció múlva érezteti hatását.

Hadd zárjam le a program bemutatását egy olyan, elismert szakember szavainak idézésével, aki nem csak a záróesemény ünnepélyes óráit és a svédasztalos bankettet tisztelte meg jelenlétével, de a nem egyszer konfliktusokkal, vitával járó, érzelmekkel is telített hétköznapi munkában is részt vett. Aáry-Tamás Lajos, az oktatási jogok biztosa szerint: „A békéscsabaiak méltán lehetnek büszkéek az etikai kódexükre. Hiányzik belőle a pátosz, de nem hiányoznak az érzelmi elemek. Nem találták meg ugyan a megoldást egy mély és általános problémára, ám a város polgárai éppen attól demokraták, hogy folyamatosan keresik a választ, és ez a lényeg.”

Jegyzetek

- 1 A központi pénzügyi és szerződéskötő egység pályázata a „Civil szervezetek és az anti-diszkriminációs törvény végrehajtása” program keretében. Közzététel hivatkozási száma: 2005/017-520.03.02 / Makro, Networking.
- 2 A program az Európai Közösség előcsatlakozási alapjának társfinanszírozásával valósult meg. A támogatási szerződés azonosító száma: 2006/018-176.03.01-0003.
- 3 <http://1perspektiva.net>

